

KESSLER, VOJTĚCH – ŠRÁMEK, JOSEF:

REQUIEM ZA RYTÍŘE.

JEZDECKÁ SRÁŽKA U STŘEZETIC 3. 7. 1866.

**KOMITÉT PRO UDRŽOVÁNÍ PAMÁTEK Z VÁLKY
ROKU 1866 – PAVEL MERVART, HRADEC KRÁLOVÉ
2016.**

Martin Barus

Letošní 150. výročí prusko-rakouské války přineslo vedle řady vzpomínkových akcí, dvou konferencí, množství výstav a přednášek i několik pozoruhodných publikačních výstupů.¹ Za nejzajímavější a textově nejoriginálnější osobně považuji publikaci věnovanou jezdecké srážce u Střezetic, která je i předmětem této recenze.

Na prvním místě je nutné osvětlit, že zmíněná srážka nebyla drobnou jezdeckou šarvátkou předních stráží, ale jednou ze závěrečných fází rozhodující bitvy u Hradce Králové. Rakouské jezdectvo v ní za cenu enormních ztrát zachránilo své pěší spolubojovníky před útokem pruské kavalerie, čímž – spolu s dělostřelectvem – umožnilo své armádě relativně bezpečný ústup bez dalších katastrofálních ztrát. Jednalo se tak o jeden z mála světlých bodů rakouských zbraní v rámci celé prohrané bitvy a nadto o jedno z posledních klasických střetnutí jezdeckých oddílů v takovéto kvantitě v celých vojenských dějinách.

Publikace vychází nepochybně záměrně ke zmíněnému výročí, avšak také jistě ve vztahu – byť na to autoři explicitně neupozorňují – k vybudování monumentálního pomníku jezdecké srážky u Střezetic, který byl slavnostně odhalen 1. července tohoto roku. Ostatně vydavatelem knihy je Komitét pro

¹ Sborníky z královéhradecké konference a tradičního mikulovského sympozia se dosud připravují. Z dalších publikací lze zmínit výrazně doplněné vydání legendárního díla o technické stránce bojujících armád (TUHÝ, Bohumír – ŠRAMAR, Jiří – ŠRÁMEK, Josef a kol.: *Prusko-rakouská válka roku 1866. Výzbroj a výstroj*. Hradec Králové 2016), populárního průvodce (nejen) pro děti po královéhradeckém bojišti (KESSLER, Vojtěch – KESSLEROVÁ, Kateřina – KVĚTINA, Jan: *Tajemný průvodce Strážce bojiště*. Hradec Králové 2016), knihu o válce na Tovačovsku (SYNEK, Jiří: *Tovačovsko ve válečném roce 1866*. Tovačov 2016), drobnější práci mapující dění ve válečném létě roku 1866 v Litomyšli (PAKOSTA, Oldřich: *Pruská okupace Litomyšle v roce 1866*. Litomyšl 2016) či červnové číslo časopisu *Dějiny a současnost*, jehož monotematická část patřila válce roku 1866.

udržování památek z války roku 1866, jenž byl iniciátorem vzniku uvedeného pomníku.

Jak vyplývá z předchozích řádků, zvolené téma v sobě nese velký potenciál různých interpretačních rovin. Od tradičního popisného líčení bojového střetnutí, přes jeho význam v rámci tradice habsburské armády až po paměťovou úroveň, která prochází proměnami doslova až do dnešních dnů. Nikoliv v úplnosti naznačený potenciál v sobě rovněž skrývá četná úskalí, s nimiž se však Vojtěch Kessler a Josef Šrámek – a to si dovolím konstatovat již zde – v drtivé většině případů úspěšně vypořádali. Svědčí to jistě o jejich odborné erudici i faktu, že svým „Requiem za rytíře“ nevstupují do pro ně neznámých vod. První z autorů, v současnosti pracovník Historického ústavu AV ČR, se mj. věnuje paměťové roli vojenských pomníků z 19. století a v rámci královéhradeckého bojiště se specializoval na vnímání ikonického pomníku Baterie mrtvých. Pracovníku Muzea východních Čech Josefu Šrámkovi je pak prusko-rakouská válka takřka denním chlebem, neboť je kurátorem sbírek vztahujících se k roku 1866 a k tomuto tématu rovněž publikuje.

Po nezbytném úvodu, kde je objasněn samotný pojem „jezdecké srážka u Střezetic“ a v němž si autoři vytyčují za cíl alespoň „porozumět“ všem jejím aspektům, následují tři stručnější kapitoly, snažící se poskytnout čtenáři nezbytné vstupní informace. První z nich (*Válka „bratrů s bratry“*) je zaměřena na politické pozadí i stručný přehled celého ozbrojeného střetnutí, které se odehrálo v letních měsících roku 1866. Zároveň se snaží předložit i základní odpovědi na otázku, proč Rakousko v této válce prohrálo.

Tím si již autoři částečně připravují půdu pro další oddíl, v němž charakterizují armády znepřátelených velmocí. Vzhledem k hlavnímu tématu publikace úmyslně vynechávají saské jednotky, byť se tyto zúčastnily války na českém území po boku svých rakouských spojenců. Kessler se Šrámkem si zde a ani v dalších kapitolách nekladou v tomto smyslu nárok na úplnost a sledují jednoduše jen ty skutečnosti, které potřebují pro svůj výklad. To lze (přes možné výhrady) považovat za správné, neboť čtenář není zahlcen množstvím dalších údajů o výzbroji či organizaci jednotek, kterých i tak kniha přirozeně obsahuje nemalé množství, přičemž případný vhled do širších souvislostí poskytují díla hojně citovaná v poznámkovém aparátu. Uvedený přístup je patrný i dále (nejen) v rámci této kapitoly, věnované především jezdectvu. Akcentovány jsou rozdíly v použití a kvalitě této armádní složky u obou znepřátelených stran, přičemž autoři uvádí i konkrétní případy nasazení kavalerie ve střetnutích, která v roce 1866 předcházela královéhradecké bitvě. Té je pak věnována celá další kapitola, a to prostřednictvím jasného a srozumitelného výkladu oprostěného od detailních popisů složitých postu-

pů jednotlivých menších jednotek a přesto – nebo spíše právě proto – poskytujícímu jasnou představu o vývoji celého střetnutí.

Následující část knihy (*Nasazení jezdeckta u Hradce Králové*) čtenáři opět více přibližuje samotné střezetické srážce, neboť si klade za cíl seznámit jej především s teoretickými aspekty taktiky jezdeckých oddílů obou znepřátelených armád a jejich komparací. Menší pozornost, opět již s vědomím průběhu boje mezi Rosnicemi a Střezeticemi, je věnována i způsobu boje pěších jednotek. Ačkoliv se jedná o těžko (na jedné straně) popsatelnou a (na straně druhé) pochopitelnou problematiku, autorům se i zde podařilo zachovat srozumitelnost textu na únosné úrovni. Taktické přednosti a nedostatky zejména rakouské kavalerie jsou pak konfrontovány s jejich skutečným postavením a poněkud problematickým využitím v rámci sestavy Severní armády osudného 3. července 1866. V závěru této části publikace je pak objektivně zhodnoceno, že dílčí taktické úspěchy rakouského jezdeckta (započítávají v to i střezetickou srážku) neměly v celé válce zásadnější strategické dopady.

Název další kapitoly *Jednotky účastníci se jezdecké srážky u Střezetic* plně vypovídá o jejím obsahu. Z výčtu údajů o jednotlivých zejména jezdeckých oddílech asi nejvíce zaujmou oblasti, odkud bylo doplňováno jejich mužstvo. Právě na tomto základě Kessler a Šrámek úspěšně vyvrací „legendu“, vytvořenou zejména marxistickou historiografií, o etnicky českých vojácích, na jejichž bedrech ležela hlavní tíha střezetické srážky. Je sice nesporné, že polovina zúčastněných kyrysnických pluků měla doplňovací okresy v českých zemích, ovšem vedle Čáslavi se jednalo např. i o Plzeň či Opavu. Dále lze vyzdvihnout závažnost informací o ne zcela kompletním stavu bojujících útvarů, a to nejen s ohledem na předchozí boje, ale také v souvislosti s tím, že kupř. některé rakouské hulánské pluky byly užity jako ochrana dělostřelectva v jiných částech bojiště. Jak nepřesné jsou oproti těmto zjištěním tabulkové stavy jednotlivých divizí, jimž se často mnozí ohání! Následující oddíl pojmenovaný *Krajina* není jen prostým geografickým popisem prostoru mezi Rosnicemi, Věstary, Dlouhými Dvory, Střezeticemi a Probluzí, ale zároveň nechává promlouvat i místní kronikáře a přibližuje nám tak jezdeckou srážku z nepříliš tradiční perspektivy.

Nepochybně stěžejní kapitola je nazvána jednoduše *Srážka*. Autoři v ní zúročují svůj předchozí výklad a dostávají se takřka ihned „in medias res“. Popis zhruba půlhodiny trvajícího střetnutí zabírá 22 stran nabitých informacemi. Líčení průběhu jezdecké srážky vyžaduje skutečně pozorného čtenáře, neboť zde velmi často dochází k bezesporu nutným změnám „společných jmenovatelů“, jimiž jsou nejčastěji jezdecké pluky, ale často i vyšší jednotky (brigády a divize) či naopak dílčí oddíly (eskadrony), nehledě k čet-

nosti osobních i místních jmen. Ovšem v rámci klasicky pojatých popisů vojenských střetnutí 19. století se nejedná o žádnou výjimku. Naopak je zde nutné přiznat, že na vině nejsou ani tak autoři, jako spíše sám poněkud zmatečný průběh celé střezetické srážky. K lepší orientaci může posloužit jednak návrat do předchozích přehledných kapitol, především však schematické plánky jednotlivých fází celé srážky. Jejich četnost, barevné pojetí (modří Prusové a červení Rakušané) a základní popisky představují jednu ze základních deviz celé knihy, byť bojové situace přirozeně demonstrují poněkud zjednodušeně. Detailům jezdecké srážky zde není třeba věnovat více pozornosti, byť konkrétní prožitky některých zúčastněných reprodukované obvykle memoárovou (a tedy snad zkreslenou?) formou, čtenáře jistě zaujmou. Přesto je nutné ozřejmit alespoň základní schéma všech dílčích střetnutí: Rakouští kyrysníci, kteří byli hlavní silou rakouského jezdeckva u Střezetic, zahnali po krátkém boji nepřátelskou lehkou(!) kavalerii (dragouny, hulány a husary) na ústup; Prusové však „dovedli“ své pronásledovatele až k pěším oddílům, které decimovaly rakouské jezdce rychlopalbou z jehlovek, až je obrátily k ústupu.

Hodnocení střezetické srážky je rozloženo do dvou kapitol. První z nich (*Počet padlých koní mluví za vše...*) se zaměřuje na ztráty obou armád. Jejich souhrnný výčet zaujímá úvodní odstavec, závěr oddílu pak tuto sumu rozčleňuje mezi jednotlivé jednotky. Objevná je však zejména prostřední část, v níž se autoři úspěšně pokusili potvrdit známý fakt, že enormní ztráty rakouského jezdeckva byly způsobeny zejména nepřátelskou pěchotou a dělostřelctvem na základě originálního rozboru poměru ztrát koní a jezdců vzhledem k hlavnímu sokovi dané jednotky. Následující oddíl (*Po bitvě je každý generálem*) se zabývá hodnocením srážky a jejího výsledku ze strategického hlediska. Zaznívají zde především starší názory na tuto problematiku, které vesměs označovaly – přes veškerý obdiv k hrdinnosti rakouského jezdeckva – za vítěze Prusy. Autoři recenzované publikace jsou v tomto směru opatrnější (jako by se chtěli vyvarovat citovanému označení „generál po bitvě“), poukazují na celkovou situaci na bitevním poli a skutečnost, že nasazení rakouského jezdeckva u Střezetic zabránilo ještě daleko větší katastrofě ustupující Severní armády. Jasnou odpověď na otázku, kdo zde vlastně zvítězil, však nepodávají.

Na dalších stránkách je pozornost upřena na tzv. druhý život střezetické srážky, a to především v oblasti umění a kultury. Vojtěch Kessler a Josef Šrámek se však omezili výhradně na českojazyčnou oblast, což má sice své opodstatnění, vytvářejícího nicméně dojem jisté ohraničenosti a neúplnosti. Klíčovým poznatkem této kapitoly je skutečnost, že srážka u Střezetic nepatřila – přes jistý úspěch rakouských zbraní i výše zmíněné „čeští“ některých

pluků – k příliš frekventovaným tématům. Ovšem beletristické líčení Jindřicha Šimona Baara, který srážku popisuje ústy jejího účastníka, či monumentální malířské plátno Václava Sochora, jsou skutečně mistrovskými díly, která dokazují, že české kultuře přelomu 19. a 20. století nebylo toto téma cizí. U Sochorova obrazu stojí za zmínku zvláště další posun v jeho interpretaci, a to – díky autory nezastírané pomoci lektora této publikace Víta Vlnase – v rovině vývoje malířského zobrazování bitevních scén.

K tématu paměti a připomínání této historické události se vztahuje i další kapitola, v níž jsou představeny existující hroby a pomníky upomínající na střezetickou srážku. V drtivé většině se jedná o skutečné sepulkrální plastiky nad hroby. Je až s podivem, že vzhledem k četnosti zřizování monumentálních pomníků na královéhradeckém bojišti na přelomu 19. a 20. století začal „Ústřední spolek pro udržování válečných pomníků z r. 1866 v Čechách“ uvažovat o zřízení obdobné památky pro rakouské a pruské kavaleristy až v roce 1913. Všechny smělé záměry, včetně plánovaného odhalení k 50. výročí srážky 3. července 1916, však vzaly za své s vypuknutím 1. světové války. Stejná idea ožila v rámci výše zmíněného Komitétu pro udržování památek z války roku 1866 v roce 2009 a jejím výsledkem je již zmíněný nový monumentální figurální pomník. Právě okolnostem vzniku této památky i její netradičnímu ideovému pojetí, kdy je akcentován především niterný vztah koně a jezdce, se autoři věnují poměrně detailně, čímž dovádí svůj příběh až do dnešních dnů.

Závěrečnou část knihy tvoří exkurz věnovaný výzbroji a výstroji těch složek obou armád, které se střezetické srážky aktivně zúčastnily. S takřka povinnou přítomností takovéto kapitoly si autoři poradili smysluplně. Více jak 25 stran nutně pouze deskriptivního textu by na jakémkoliv místě knihy totálně rozbilo plynulost jinak velmi svižného výkladu. Jako de facto příloha nikomu „nepřekáží“ a zvědavý čtenář si zde nalezne vše potřebné.

Knihla dále obsahuje obligatorní části jako jmenný rejstřík, seznam použité literatury a pramenů, seznam zkratk, vždy jednostránkové německé i anglické resumé a obsah. Právě při pohledu do něj lze odhalit, že publikace postrádá klasický závěr. Při čtení však nechybí, neboť dílčí zhodnocení jsou uvedena zejména v kapitolách *Počet padlých koní mluví za vše...* a *Po bitvě je každý generálem*, závěr je i částečně suplován v líčení druhého života střezetické srážky.

Již výše byly kladně zhodnoceny schematické plánky jednotlivých fází klíčového jezdeckého střetnutí. Obdobně se lze vyjádřit i o obrazovém doprovodu knihy, který je také částečně proveden v barvě. Autoři nedoplnili svůj text pouze ikonickým Sochorovým obrazem, klasickými díly Rudolfa

Ottenfelda na rakouské či Richarda Knötela na pruské straně nebo několika notoricky známými dobovými fotografiemi. Naopak se jim podařilo dohledat snad až překvapující počet kreseb, rytin či maleb znázorňující kavalerii v roce 1866. Přirozeně se ne vše vztahuje přímo ke Střezeticím, ale jistě se jedná o vhodný a čtenářsky vděčný materiál. Výstrojní a výzbrojní exkurz je nadto doplněn současnými fotografiemi dochovaných zbraní. Hojně byly také využity portréty, především vyšších velitelů účastnících ze střezetické srážky či těch osobností, které měly zásadní vliv na osud celé války. K podobizně je vždy připojen výstižný biografický medailonek, který není pojat jako vyčerpávající životopis, ale spíše propojuje danou osobu s výkladem na okolních stranách.

V publikaci absentují zásadní chyby či omyly, některé nepřesnosti jsou však zbytečné. Jedná se zejména o nejednotné označení rakouských jezdeckých pluků (Kaiser Ferdinand, císaře Františka Josefa; s. 42–43, 83–85), překlep v opakovaném výčtu ztrát (s. 81), informace o pruském vpádu do Čech od Žitavy 22. června 1866 (s. 10; tento se uskutečnil až následujícího dne, 22. června překročili Prusové zemské hranice u Lobendavy ve směru od Bischofswerdy, resp. Drážďan) a několik dalších záležitostí marginálního charakteru. Na jinak velmi kvalitně provedené sazbu, což platí zejména o vkusně umístěných biografických medailoncích, zamrzí chyby v úrovněm řazení při výčtu srážky se zúčastnivších jednotek (s. 43–45, 87).

V knize možná poněkud překvapivě chybí jakýkoliv ucelenější pokus zhodnotit předchozí historiografickou tvorbu vztahující se ke střezetické srážce. Některé možné kroky tímto směrem jsou naznačeny především v poznámkovém aparátu. Nakolik by měla takováto kapitola smysl a jakou by měla výpovědní hodnotu, nedokáže recenzent objektivně posoudit. Avšak už skutečnost, že Prusové na rozdíl od svých nepřátel srážku nepojímali jako nějakou samostatnou část bitvy (s. 86), snad svědčí o možném potenciálu takového uvažování.

Vojtěch Kessler a Josef Šrámek nabízí čtenáři v hojně míře kratší i delší citace dnes už mnohdy zastaralých děl. Nečiní tak kvůli přesnosti starých autorů (kupř. hojně zmiňovanými palaši nebyli již rakouští kyrysníci v roce 1866 vyzbrojeni), ani proto, aby je opravovali, ale zjevně kvůli jejich slohu a slovní zásobě, která dovede – alespoň dle recenzentova pohledu – navodit atmosféru boje a prožitky vojáků daleko lépe, než současné popisy: „V divém letu jako vichrem štvané vlny vířily tu do sebe a mezi sebou blýskající čepele palašů, ve větru se třepotající praporce, uniformy všeho druhu, čáky a přilby všelikého tvaru, blesky z karabin, pěnu soptících koně.“ Těmito citacemi je v knize postupně navozována jistá romantika, jíž přispívá i hbitý

sloh autorů, což takřka žene čtenáře společně s Windischgrätzovou brigádou vstříc pruským dragounům. To je onen poslední boj rytířů, evokovaný již v názvu. Nelze se však ubránit dojmu, že rytíři jsou zde především Rakušané. Ostatně „nerytířské“ chování pruské strany, tj. masivní pěchotní střelbu vůči jezdeckým útvarům, ostře odsoudil jeden ze zúčastněných rakouských velitelů, generálmajor Coudenhove.

Ačkoliv to nemusí být na první pohled patrné, autoři popisují jezdeckou srážku u Střezetic hned z několika hledisek. Běžné deskriptivní líčení se prolíná s historiografickými postřehy, originálními interpretačními postupy, pamětovým přístupem i jistým emočním podtextem, aniž by to publikaci nějak zásadně rozbíjelo, spíše naopak. Právě střídání různých interpretačních rovin vůbec umožnilo, aby byla o přibližně půlhodinovém jezdeckém střetnutí napsána smysluplná 150stránková monografie.

Své „Requiem za rytíře“ autoři věnovali „padlým koním i jezdcům, nejen z bojů u Střezetic, ale z celé války roku 1866“ a nad touto dedikací ještě otiskli jímavý a tklivý „Raport“ Fráni Šrámka. Nelze tedy příliš pochybovat o tom, že nejen na poli za Střezeticemi mají nyní rakouští a prusští kavaléristé svůj pomník, ale že tento umělecky cenný bronzový monument má i svého historiograficky vyspělého souputníka.

Mgr. Martin Barus
Biskupství litoměřické
Dómské náměstí 1/1
412 01 Litoměřice
Česká republika
e-mail: barus@dltn.cz